

DAVID LYNCH SİNEMASINDA EKSİLTME: *MAVİ KADİFE* (1986), *VAHŞİ DUYGULAR* (1990) VE *İKİZ TEPELER: ATEŞ BENİMLE YÜRÜ* (1992) ÖRNEKLERİ

Ertan Tunç

Giriş

The Alphabet (David Lynch, 1969), *The Grandmother* (David Lynch, 1970) ve *Silgi Kafa* (Eraserhead, David Lynch, 1977) gibi deneysel işlere imza atan avangart bir yönetmenken *Fil Adam* (The Elephant Man, David Lynch, 1980) ve *Dune: Çöl Gezegeni* (Dune, David Lynch, 1984) filmleriyle birdenbire ana akım sinemanın göz bebeği hâline gelen **David Lynch**, dev bütçeli popüler roman uyarlaması *Dune: Çöl Gezegeni* deneyiminin ardından süratle köklerine döndü ve eşi benzeri olmayan birkaç projeye peş peşe imza attı: *Mavi Kadife* (Blue Velvet, David Lynch, 1986), ilk sezonu 1990 yılında izleyiciyle buluşan TV dizisi *İkiz Tepeler* (Twin Peaks) ve *Vahşi Duygular* (Wild at Heart, David Lynch, 1990). Dizinin ikinci sezonunun ardından *İkiz Tepeler* evreninin ilk uzun metrajı *İkiz Tepeler: Ateş Benimle Yürü* (Twin Peaks: Fire Walk with Me, David Lynch, 1992) gösterime girdi. Gerek *Mavi Kadife* gerekse *Vahşi Duygular* ve *İkiz Tepeler: Ateş Benimle Yürü* (elbette TV dizisiyle birlikte) bugün “Lynchvari” (*Lynchian*) adı verilen bir film stiline ilk parlak örnekleridir. Daha sonra *Kayıp Otoban* (Lost Highway, David Lynch, 1997) ve *Mulholland Çıkmazı* (Mulholland Drive, David Lynch, 2001) gibi iki başyapıtla sinema tarihindeki yerini sağlamlaştıran **Lynch** daima özgün bir anlatı ortaya koymaya çalışmıştır.

Lynchvari tabiri daha ziyade gizemli bir tülle örtülen ve görsel şiddet şoklarına dayalı grotesk bir imge rejimini ifade eder, bu bağlamda **David Lynch** sinemasını kuş yuvasında akrep bulmaya benzetebiliriz. Örneğin, **Lynch** üzerine sağlam bir monografi de kaleme alan yazar **David Foster Wallace**, **Charlie Rose**’un programında seri katil **Jeffrey Dahmer**’ın parçalara ayırdığı insan uzuvlarını, bir soğutucuda bulunması gayet normal olan sıradan şeylerle (yumurta, yoğurt vb.)

birlikte aynı buzdolabında tuttuğunu söyleyip, bunu Lynchvari bulduğunu belirtir. **Lynch**'in imajları son derece karanlık ve üst-gerçekçi (sürreal) tonlara sahiptir, bir sahneyi izlerken sanki orada olmaması gereken bir şeylerin orada olduğu hissine (tekinsizlik / *uncanny*) kapılırsınız. Bu tekinsizlik hissi çeşitli öğelerle güçlendirilir; set tasarımı (özellikle mimari tercihler ve dekorda belirginleşen retro doku), kostüm (özellikle renk seçimi) ve müzikler geçmişle şimdiyi karıştırmanıza yol açarak -tıpkı rüyalarda olduğu gibi- zaman bilincini bulanık hâle getirir.

Eric G. Wilson, **David Lynch** sinemasını spiritüel realizmle (**Robert Bresson**) ile spiritüel formalizm (**Michelangelo Antonioni**, **Federico Fellini**) arasında bir noktaya konumlandırır ve gücünü bu çatışmadan (maddi olanla zihinsel olanın karşıtlığı) aldığını öne sürer (Wilson, 2007, s. 8-9). **David Lynch** evreni baştan sona iyi ve kötünün çarpışmasına sahne olan bir kontrastlar sinemasıdır ama bu sonu gelmez çatışma farklı boyutlarda karşımıza çıkar. Lynch sinemasında iyi ve kötünün çatışması sadece dışsal değildir, aynı zamanda içseldir. **Mavi Kadife**, **Vahşi Duygular**, **İkiz Tepeler: Ateş Benimle Yürü**, **Kayıp Otoban** (Lost Highway, David Lynch, 1997), **Mulholland Çıkmazı** (Mulholland Drive, David Lynch, 2001) ve **Inland Empire** (David Lynch, 2006) bireyin kendi içindeki gelgitlerini, yıkıcı çelişkilerini yansıtan ruhsal bir yolculuğa benzerler. **Lynch** insan ruhuna çevirdiği kamerasıyla iyinin içindeki kötünün, kötünün içindeki iyinin, güzelin içindeki çirkinliğin ve çirkinliğin içindeki güzelliğin peşine düşer, bunu yaparken kullandığı tekniklerden biri de “eksiltme” adı verilen yöntemdir.

David Lynch Sinemasında Eksiltme

Bugün “eksiltme” adı verilen teknik, kökleri yönetmen **Ernst Lubitsch**'e (ve adıyla anılan Lubitsch Dokunuşu'na) kadar uzanan, sonrasında **Robert Bresson** sinemasında (*spiritual reality*) zirvesini yakalamış eski bir yöntemdir. **Robert Self**, **Robert Altman** sinemasında kullanılan benzer yönteme “sübliminal gerçeklik” (*subliminal reality*) adını vermektedir (Self, 2005). Eksiltme yönteminde anlatının netleşmesini sağlayan ara bağlantı sahneleri kaldırılarak, ortaya çıkan boşluğun seyirci tarafından doldurulması beklenir. Seyirciyi aktif bir şekilde anlatıya dahil eden bu yöntem, hikâyeye nesnel olanla öznel olan birbiri karışmasından kaynaklanan bir muğlaklık aşılacaktır. Genelde birdenbire kesilen sahneler, kısa tutulan planlar, duyamadığımız konuşmalar, gıyaben öğrendiğimiz olaylar ve

zamansal sıçramalarla örölü müphem bir anlatı, filme tarifi zor, tekinsizlik hissi yayan gizemli bir hava katar. **Lubitsch** başyapıtı olarak kabul edilen *Olmak ya da Olmamak* (To Be or Not to Be, 1942) filminde hikâyenin merkezindeki yasak ilişkinin (Maria Tura ve Stanislaw Sobinski) derinliğini göstermekten özenle kaçınır, dillendirmeyi ve hissettirmeyi seçer. **Altman** son büyük filmi *Gosford Park*'ta (2001) hikâyenin etrafında örüldüğü cinayeti işleme ihtimali olan potansiyel katillerin makul motivasyonlarını gösteren sahneleri son kurguda kesip atar (filmin silinen sahneleri yıllar sonra ortaya çıktığında öğrendik), her şeyi şüphe uyandıran bakışlara, tuhaf jestlere sıkıştırmayı seçer, böylece bilmenin yerini sezme alır. Gerçekliğin farklı bir yorumuna olanak sağlayan eksiltme yönteminin kullanıldığı filmlerde yönetmenin (hikâye anlatıcısının) sizden bir şeyler gizlediği hissine kapılırsınız, **David Lynch**'in *Mavi Kadife*, *Vahşi Duygular*, *İkiz Tepeler: Ateş Benimle Yürü*, *Kayıp Otoban*, *Mulholland Çıkmazı* ve *Inland Empire* filmlerinde yaptığı da tam olarak budur.

David Lynch sinemasında “eksiltme” yönteminin hangi amaçla kullanıldığını ortaya koymaya çalışan bu makalede yönetmenin *Mavi Kadife*, *Vahşi Duygular* ve *İkiz Tepeler: Ateş Benimle Yürü* filmleri ele alınacaktır. *İkiz Tepeler: Ateş Benimle Yürü*, doğal olarak *İkiz Tepeler: Kayıp Parça* (Twin Peaks: The Missing Pieces, David Lynch, 2014) ve *İkiz Tepeler* (TV dizisi) ile birlikte değerlendirilecektir. *İkiz Tepeler: Kayıp Parça*, *İkiz Tepeler: Ateş Benimle Yürü* sırasında çekilmiş ama daha sonra montaj aşamasında kesilmiş sahnelerden oluşmaktadır. Örnek olarak bu filmlerin seçilmesinin temel sebebi, nihai kurguda kesildiği için vizyona giren versiyonda yer almayan görüntülerin (*lost footage*) bizzat yönetmenin onayından geçen versiyonlarının ilgili filmlerin DVD ve Blu-ray'lerine ilave edilmiş olmasıdır. **David Lynch** sahne sıralaması gibi detayları paylaşmış olmasına rağmen kesilmiş sahnelerin ve planların eklendiği genişletilmiş versiyonları şahsen kurgulayıp paylaşmayı reddetti. *Mavi Kadife* ve *Vahşi Duygular*'ın internetten ulaşılabilen yeniden-kurgulanmış uzun versiyonları, ilgili filmlerin fanatik hayranları tarafından yapılmıştır.

David Lynch çektiği filmlere bir deney gözüyle baktığını her fırsatta dile getirmiş bir sanatçıdır. *Mavi Kadife*'den itibaren uzun metraj senaryolarına pek bağlı kaldığı görülmemiştir, her zaman yeni fikirlere açık olmuş, oyuncularına doğaçlama yapma fırsatı tanımış, sette yaratıcılığı bastırmaktan kaçınmıştır. Çoğu zaman 100-150 tane sahne çekmiş, genelde kurgu (montaj) aşamasında en az 4-5 saatlik ham film süresini yarıya indirmiştir.

David Lynch eksiltme yöntemini farklı amaçlar için kullanır. Bunlardan ilki, karakterde gri noktalar bırakmaktır. **Lynch** filmin çekimleri sırasında karakterin aşırıya gitmesinden kaçınmaz, oyuncularına grotesk sulara yelken açma yetkisi verir. Kesilen görüntülerden anlaşıldığı üzere *Mavi Kadife*'nin Frank Booth'u (**Dennis Hopper**), *Vahşi Duygular*'ın Marietta Fortune (**Diane Ladd**), Dell (**Crispin Glover**) ya da Juana'sı (**Grace Zabriskie**), *İkiz Tepeler: Ateş Benimle Yürü* ve *İkiz Tepeler: Kayıp Parça*'nın Laura Palmer'ı (**Sheryl Lee**) çok daha sert ve keskin tiplerdir. **Lynch** bunların yer aldıkları sahneleri azaltarak karakterin aşırılıklarını törpüler. Benzer bir şekilde *Mavi Kadife*'nin Jeffrey Beaumont'unun (**Kyle MacLachlan**), *Vahşi Duygular*'ın Sailor (**Nicolas Cage**) ve Lula'sının (**Laura Dern**), *İkiz Tepeler: Ateş Benimle Yürü*'nün Chester Desmond (**Chris Isaak**) ve Leland Palmer'ının (**Ray Wise**) iyi özelliklerini eksiltme yöntemiyle azaltır ve onları normalde olduklarından çok daha karanlık hâle getirir.

Mavi Kadife'deki (1986) silinen sahne

David Lynch sinemasında eksiltmenin asıl önemli ise filme daha gizemli ve mistik bir hava katmasıdır. Örneğin **Michael Atkinson**'ın "esrarlı" (gizli veya saklı anlamı olan / *cabalistic*) şeklinde nitelendirdiği *Mavi Kadife*'nin 2011 tarihli Blu-ray'inde filme ait birçok kayıp sahne ilk kez gün yüzüne çıkmıştır (Atkinson, 1997, s. 1). İlk kez bu görüntüler sayesinde Jeffrey Beaumont'un bulunduğu "kesik kulağın" niye onu bulduğu yerde olduğunu öğreniriz. Frank, *This Is It* adlı mekânda bir adamı tartaklar ve ceketinin cebini dikmediği için "ödülünü kaybettiğini" (cebine koyduğu kesik kulağı) söyler, halbuki bu konuda uçuk teoriler üretilmişti. **Lynch**

bazı sahneleri kurguda kısaltarak ya da komple keserek bu tip boşluklar yaratmayı sever. Yeni görüntüler Dorothy'nin intihara meyilli mazoşist kişiliğini gözler önüne sermekle kalmaz, Frank'in tüm adamlarının silahlı çatışmada öldürüldüğünü, Ben (Dean Stockwell) ve arkadaşlarının polis baskınında tutuklandığını ve Dorothy'nin çocuğunun o baskında kurtarıldığını öğrenmemize vesile olur.

Lynch benzer bir eksiltme yöntemine *Vahşi Duygular*'da başvurur. Reggie (Calvin Lockhart) ve Dropshadow'un (David Patrick Kelly) Johnnie Farragut'un (Harry Dean Stanton) etrafında yavaş yavaş bir ağ ördüklerini, The Lime Green Set adlı DVD koleksiyonunda yer alan ilave sahneler sayesinde öğreniriz. Dell'in akıbeti de bu yeni görüntülerde ortaya çıkar. Kesilen sahneler Sailor, Lula, Perdita ve Bobby Peru'nun kişiliklerine dair farklı okumalara olanak sağlayan detaylarla doludur. Lynch ara bağlantı sahnelerini keserek bazı karakterleri birdenbire hikâyeye monte eder ya da aniden hikâyeden çıkartarak akıbetini muğlak bırakır ve klasik Hollywood anlatısına taban tabana zıt, Michelangelo Antonioni ve Jean-Luc Godard tarzı post-modernist bir hikâye akışına yönelir. Amerikan sinemasında seyircisinden David Lynch kadar fazla bilgi saklayan ikinci bir yönetmen bulmak zordur. Lynch bitmiş bir senaryoyla çalışmaz, çekimler devam ederken yazmaya devam eder ve mozaik şeklinde inşa ettiği öyküleri kurgu aşamasında iyice seyreltir. Hem çekim sırasında hem montaj aşamasında deneysel sinemacı kimliği öne çıkar. Kayıp sahneler ortaya çıkmasa David Lynch filmlerinde yer alan birçok yan öyküyü ve küçük detayı yorumlamak, anlamlandırmak imkânsızdır. Lynch bizi bir ihtimaller denizinde boğmayı yeğler. *İkiz Tepeler* evreninde yaşananlar buna güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Vahşi Duygular'daki (1990) silinen sahne

29 Temmuz 2014'te Twin Peaks: The Entire Mystery adlı Blu-ray setinde *İkiz Tepeler: Kayıp Parça* adı verilen kayıp görüntüler ilk kez izleyiciyle buluşur. *İkiz*

Tepeler: Ateş Benimle Yürü'den kesilen görüntülerin kaliteli bir ses miksajı ve renklendirmeyeyle film formatında sunulmasıyla birlikte **İkiz Tepeler** evrenine dair -Philip Jeffries'in (**David Bowie**) akıbeti- gibi birçok soru işareti giderilir. Red Diamond Moteli (ve *Fleshworld* dergisi) üzerinden Theresa Banks, Laura ve Leland bağlantısı (ve yüzük ayrıntısı) netleştirilir, Laura Palmer'ın artan uyuşturucu kullanımı ve sürüklendiği fuhuş batağı daha detaylı bir şekilde gösterilir. **İkiz Tepeler: Kayıp Parça**, **İkiz Tepeler: Ateş Benimle Yürü**'nün yapımı sırasında çekilen parçalardan oluşur, sonradan çekilmiş ekstra plan veya sahne içermez. **İkiz Tepeler: Kayıp Parça**, **İkiz Tepeler**'in sayısız soru işaretini gideren üçüncü ve son sezonundan önce yayınlanmıştır, bu nedenle karanlıkta kalan bazı noktaları ("marketin üzerindeki odadaki kötücül ruhlar ile elektrik bağlantısı", "Black Lodge'da zaman ve mekânın öneminin yitirilmesi", "yüzüğün önemi" gibi) aydınlatması bakımından öncü bir rol oynar. Tabii burada Jennifer Lynch'in yazdığı *The Secret Diary of Laura Palmer* (1990) adlı çalışma ile Mark Frost'un *The Secret History of Twin Peaks* (2016) ve *Twin Peaks: The Final Dossier* (2017) adlı romanları, dizi ve sinema evreninin dışındaki kaynaklar olmaları nedeniyle değerlendirme dışı tutulmuştur.

İkiz Tepeler: Kayıp Parça Laura Palmer, Chester Desmond, Annie Blackburn, Sarah ve Leland Palmer çifti hakkında yeni şeyler söyler. **Lynch**, karakterlerini önce kapsamlı bir şekilde kayda alıp (hâl ve tavırlarını, genel ruh hâlini ve eylem motivasyonlarını), montaj masasında attığı makaslarla onlara gizemden örülü bir elbise giydirmektedir, böylece seyircisine tahminde bulunma (bir nevi iş birliği)

imkânı sunar. Bunun en güzel örneklerinden biri *İkiz Tepeler: Kayıp Parça*'da karşımıza çıkar. Bu filmi görene dek Cooper'ın ara sıra hitap ettiği Diane'in kim ("halüsinasyon") veya ne ("kayıt cihazı") olduğuna dair sayısız teori üretildi. **David Lynch** gerek dizide gerekse *İkiz Tepeler: Ateş Benimle Yürü*'de Diane'in yer aldığı bir sahneyi göstermekten bilinçli bir şekilde kaçınarak hakkında çıkarılan şehir efsanelerini büyüttü. *İkiz Tepeler: Kayıp Parça*'da Diane'i yine göstermiyor ama Cooper'lı bir sahnede kanlı canlı bir insan olduğunu ve büronun sekreterliğini yaptığını net bir şekilde anlıyoruz. *İkiz Tepeler: Kayıp Parça*'nın *İkiz Tepeler*'in 2017 yılındaki son sezonundan (Dönüş / The Return) önce ortaya çıktığını bir kez daha not düşelim.

Bu tip eksiltmeler *Kayıp Otoban* ve *Mulholland Çıkmazı* da dahil olmak üzere neredeyse tüm Lynch filmografisinde belirgin bir ağırlığa sahiptir. **Lynch** kendini anlattığı hikâyedeki bir karakteri ya da bir olayı açıklamak zorunda hissetmez, sinemasının çoğu zaman anlaşılmaz bulunmasının, bir tür bulmacaya veya yapboza benzetilmesinin sebebi budur (*Kayıp Parçalar* ifadesi de bu görüşü desteklemektedir). Lynch önce resmi genel hatlarıyla çizer (senaryo), ardından çeşitli varyasyonlarla doğaçlama deneylere girişir (çekim), sonra montaj sırasında çok sayıda küçük parçayı (sahne ve planlar) çıkartarak anlamı yapıbozuma uğratar (kurgu). Filmografisi ilk uzun metrajı *Silgi Kafa*'dan *Inland Empire* ve hatta *İkiz Tepeler: Kayıp Parça*'ya kadar eksiltme yöntemiyle zenginleştirilmiştir. **David Lynch**'in seyirciyi akıl yürütmeye ve tahmine zorlayan, gösterdikleriyle olduğu kadar göstermedikleriyle de kült mertebesine erişen karmaşık sineması, montaj masasında kazanılmış zaferlerle doludur.

Kaynakça

- Atkinson, M. (1997). Blue Velvet, BFI Publishing, Londra.
- Wilson, E. G. (2007). The Strange World of David Lynch: Transcendental Irony from Eraserhead to Mulholland Dr., Continium International Publishing Group, New York.
- Self, Robert. (2005). Robert Altman. *Senses of Cinema*, <https://www.sensesofcinema.com/2005/great-directors/altman/>
- https://www.imdb.com/name/nm0000186/?ref_=tttrv_tr
- <http://www.lynchnet.com/>
- https://www.youtube.com/watch?v=h1gJwgasMcg&t=301s&ab_channel=WilhelmVG